

129

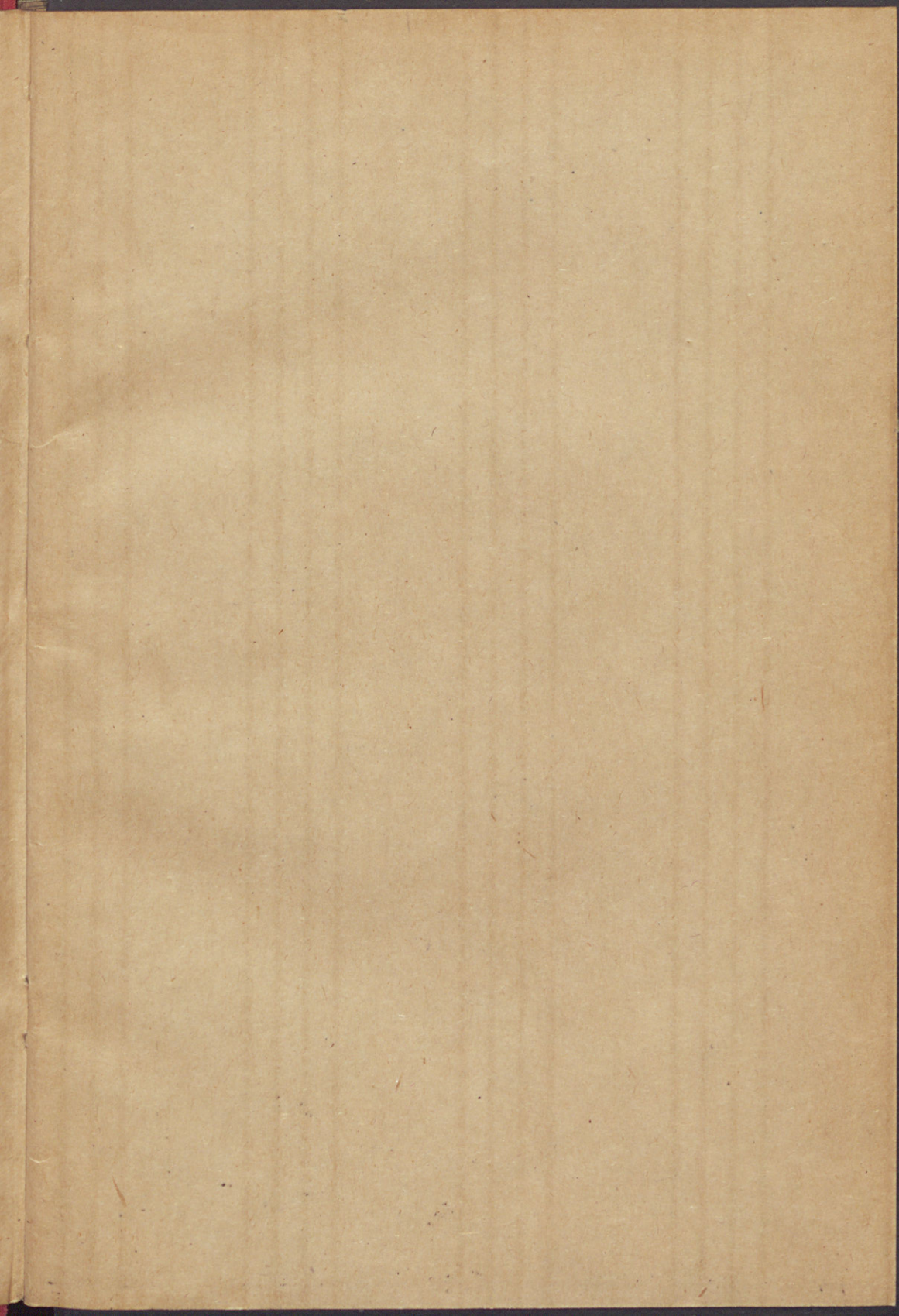
36

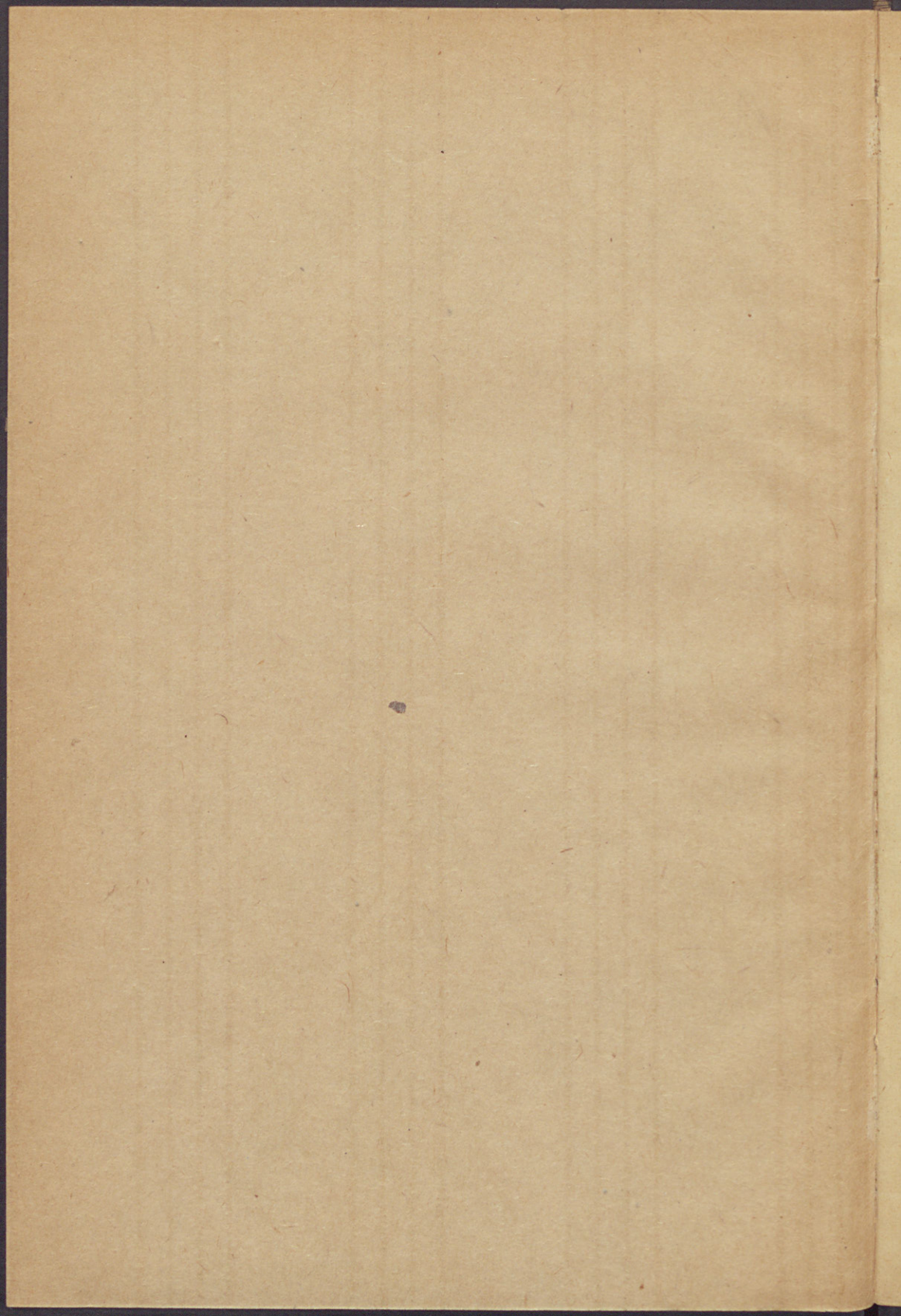

Debreceni Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

0 000017 129220

DUPLUM VENDITUM

202.
8

A MAGYAR HELYESÍRÁS

ELVEI ÉS SZABÁLYAI.

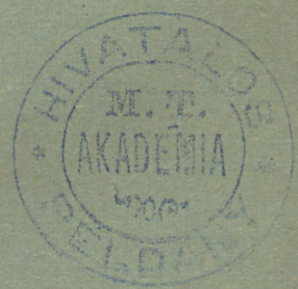
ÚJABBAN ÁTVIZSGÁLVA

KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

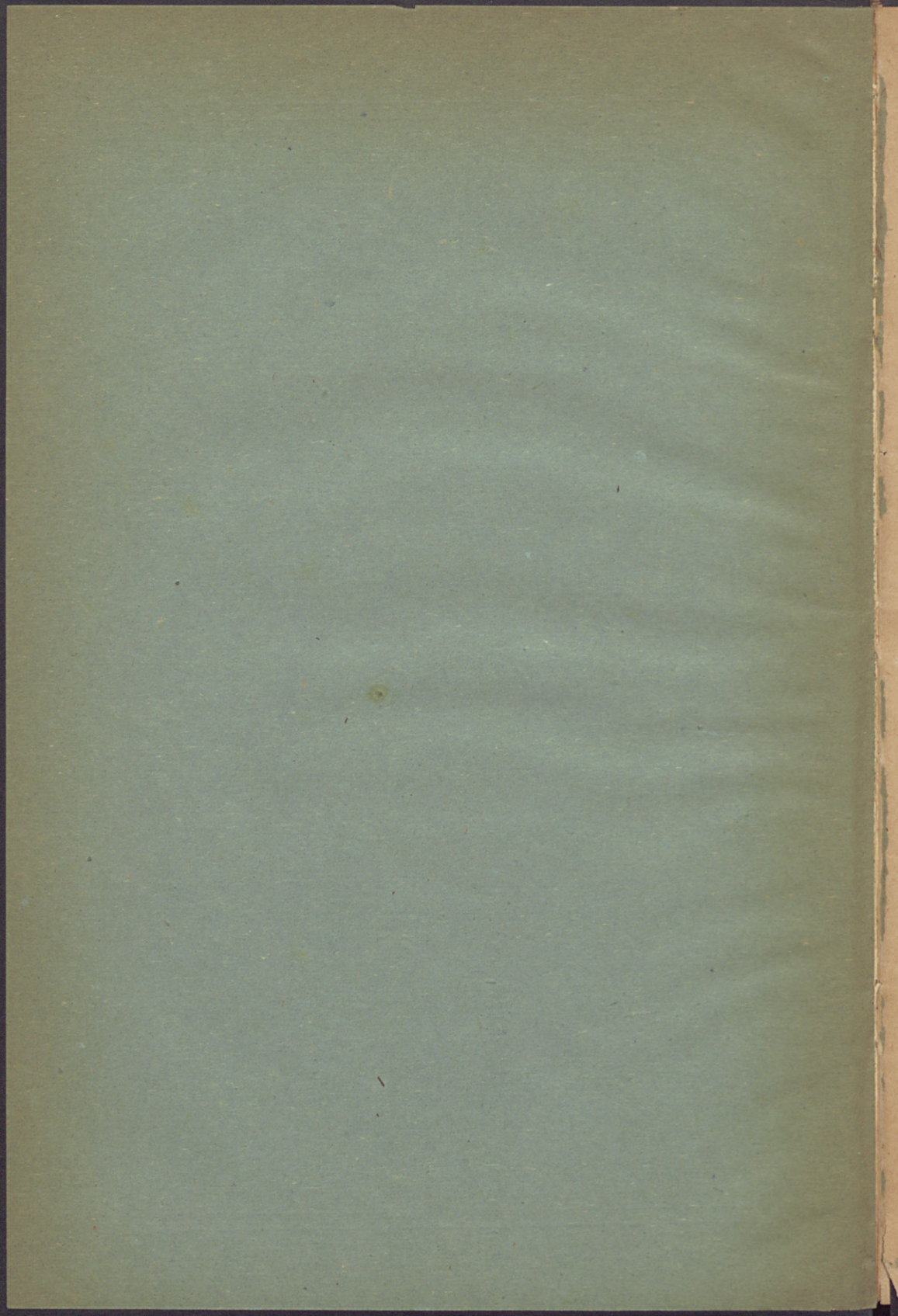
Ára 20 kr.

BUDAPEST. 1877.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

D 3941

Kiss. 1.

A MAGYAR HELYESIRÁS

ELVEI ÉS SZABÁLYAI.

ÚJABBAN ÁTVIZSGÁLVA

KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

BUDAPEST. 1877.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

137729

PAULER TIVADAR

A magyar helyesírás elvei és szabályai.

1. §. Főelv a kiejtés.

A magyar helyesírásnak főelve a kiejtés. Írásunk ugyanis lehetőleg híven adja vissza a hangokat, ezeknek állandóan megfelelő jegyekkel. A kiejtés elve egyébiránt bizonyos korlátok között működik; tért engedvén a szófejtés elvének. Némely esetben érvényre jut az írást könnyítő egyszerűsítés elve is.

2. §. A kiejtés elvének működése.

A kiejtésen az illető szónak általánosan divó hangoztatását értjük. Az irodalmi használatnak ez általános kiejtés szolgál alapjául.

Az ettől többé-kevésbé elütő egyes tájéjtések itt számba nem vehetők. Például e szókat: *alma, apja, bottal, csordás, elment, édes, fejsze, hová, hozzá, jön, kíván, kopasz, kovács, kisdéd, lejtő, mikor, négy, néma, olyan, rétnél, verék, ő* — nem írjuk e tájdivatos ejtés szerint: *auma* v. *óma*, *aptya*, *botval* v. *botvó*, *cserdás*, *eüment* v. *ément*, *ídes* v. *iedes*, *fészi*, *há*, *hezzá*, *gyün*, *kéván*, *kapacz*, *kuács*, *küsdeg*, *lötő*, *mikó*, *nígy*, *níma*, *ollan*, *rétnál*, *verök*, *ü*. Ez csak akkor van helyén, ha valaki épen az ilyen tájszók leírását tűzte ki különös feladatául, péld. színdarabban, népies elbeszélésben stb.

Irányadó a kiejtés elve mind a magában álló tőszó, mind a további alakulások leírásánál, — bármennyire változzanak is a szó részeinek egymással érintkező hangjai, — valahányszor nyelvtani állandó hangváltozás forog fenn; pl. *ár*: *ár-a*, *ér*: *ér-nek*, *fog*: *fog-as*, *jog*: *jog-om*, *agg*: *elagg-úl*, *függ*: *függ-ő*, *tol*: *tol-od*, *toll*: *toll-ai*, *meny*: *meny-asszony*, *menny*: *menny-ország*, *fen*: *fen-ünk*,

fen-ni, fenn: fenn-áll, benn: benn-em, benn-ed, csepp: csepp-et stb.
 — Mássalhangzók érintkezése: *kerek-ség, okos-ság, biz-vást, ok-talan; láb-nyom, kalap-keleme, mag-búza, rész-vétel; darab-ra, hét-hez, fűrész-től, dob-nám, les-néd, lök-tél.* — Nyelvtani hangváltozások: *alma: almá-m, almá-s; nyár: nyar-at, nyar-al; lélek: lelk-ed, lelk-es; fűrög: fűrög-e.*

3. §. A szófejtés elvének működése.

A származtatott, összetett s ragozott szónak alkotó-részeit, vagyis a tőszót, képzőt, ragot s az összetétel tagjait rendszerint úgy írjuk le, a mint e részek külön-külön ejtve hangzanak.

A magyar helyesírás nem adja vissza mindazon változásokat, melyeket az ejtésben egymásra gyorsan következő hangokon a beszélő-szervek sajátyszerű működése eszközöl. A kiejtés elve tehát, midőn az egyes szórészekre terjeszti ki hatását, a szónak egész testét illetőleg okvetetlen szűkebb körben működik, és a szófejtés-vonta határok közt mozog.

Példák: *egy-szer, két-szer, más-szor, biz-t-on, egy-ség, költ-ség, rág-csál, lát-szik, egyéb-kor, egész-ség, igaz-ság, lélek-zik, menyek-zik, patak-zik, kopog-tat, oroz-kodik; — láb-szár, mag-tár, tag-társ, háztető, kis-bíró, zab-polyva, kalap-béllés, költség-kimélés; — az-t, ez-t, ad-ta, véd-te, ad-ja, fon-ja, tel-jék, rész-ben, kéz-hez, félsz-ből, fog-tól fok-ban, hat-ból, száz-tól, hegy-ként, ég-hez, ék-ben, dob-tál, csukd be, süsd el, Pest-ben, azon-ban, különb-en, ellen-ben, esküd-től, esküdt-ben, részek-ből, részeg-ként, varázs-hoz, Pákozdtól, Sz. Györgykor, imád-ság-hoz, két-ség-kívül.*

E szók félbeszakítás nélkül ejtve így hangzanak: *eczezer, kéczezer, mászsor, biszton, etység v. ecscség, kölcség, rákcsál, láccezik, egyépkor, egésség, igasság, lélegzik, menyegzik, patagzik, kopoktat, oroszokodik; — lápszár, maktár (mag), taktárs (tag), hásztető, kizsbíró, zappolyva, kalabbélés, kölcsékkimélés; — aszt, eszt, atta, vette (véd), agygya v. adgya, fonnya, fellyebb, tellyék, rézben (rész), készhez (kéz), félzből, foktól (fog), fogban (fok), hadból (hat), szászttól (száz), hetyként, ékhez (ég), égben (ék), doptál, csugd be, süzsd el, Pezsdben, azomban, külömben, ellemben, esküttől (esküd), esküdben (esküdt), részegből (részek), részekként (részeg), varáshoz (varázs), Pákosztól, Sz. Györtykor, imácscsákhoz, kécscsékkívül.*

A phonetikának ilyen mértékben érvényesítését nem tartjuk

helyesnek. Viszássága szembetűnő. Még a régiek tökéletlen írása is csak részben mutat föl ilyeseket. Találni ott ugyan *attam*, (*tug-gatok* (*tuggyátok*), *örölletec* (*örülylyetek*)-féléket; de sokkal gyakrabban a következőket: *kicből*, *ecetbe*, *keueitecből* (*kévéitekből*), *megfordola*, *megholtacnac*, *uimadsaguc*, *serelmeceben*, *fogsag*, *kazdagsag*; tehát: *kikből*, nem *kigből*; *ecetbe*, nem *eczedbe*; és így nem: *mekfordola*, *imácscságuk*, *sérelmegben*, *fokság*, *kazdakság* stb. Irodalmunk helyesírása különben is már rég megállapodott e tekintetben, és izenkénti hangzásuk szerint jegyzi a szókat. E változások csak e s e t l e g támadnak: *házak*: *házagból*, *dolog*: *dolokként*; de viszont: *házakhoz*, *házaktól*; *dologban*, *dologra* stb. A szófejtés, mint látjuk, elejét veszi ez ingadozásnak.

4. §. Hangok hasonulása.

Állandó és lényeges a hangváltozás ott, a hol az egyik más-salhangzó a másikkal egybeolvadván, a hasonulás törvényei szerint másnemű hangra változik át. Ez esetben a kiejtés határoz. Ezt a következő példák tüntetik föl:

A *j* (*ja*, *je*) hasonulása. *Sas*, *sas-sa*; *öcs*, *öcs-cse*, ezek helyett: *sas-ja*, *öcs-je*; és így tovább: *üz*, *foltoz*, *hadarász*, *les*, *olvas*, *keres*; *bont*, *tekint*, *fenyít*, *költ*, *hajít*; *lát*, *üt*, *vet*; *szalaszt*, *ereszt*; ragozva: *üz-z*, *foltoz-z*, *hadarász-sz*, *les-s*, *olvas-s*, *keres-s*; *bont-s*, *tekint-s*, *fenyít-s*, *költ-s*, *hajít-s*; *lás-s*, *üs-s*, *ves-s*; *szalasz-sz*, *eresz-sz*; ezek helyett: *üz-j*, *foltoz-j*, *hadarász-j*, *les-j*, *olvas-j*, *keres-j*; *bont-j*, *tekint-j*, *fenyít-j* —; *lát-j*; *szalaszt-j*, *ereszt-j*.

Az *üzz*, *foltozz* szókban a *j* *z*-vé hasonúl; ezekben: *bonts*, *fenyíts* *s*-re változik. Ebben: *láss* a *j*-vel együtt az igető *t*-je is *s*-sé lesz (*lá-tj* h. *láss*); ezekben pedig: *szalaszsz*, *ereszsz* a *j*-vel együtt a *t* is *sz*-szé leszén (*szalasz-tj* h. *szalasz-sz*).

A *val* *vel* segítő, és a *vá* *vé* fordító ragok *v*-jének hasonulása: *baj-jal*, *kéz-zel*; *úr-rá*, *férj-jé*; *hoz-zá*, *köz-zé* (különbözik ettől: *közé*); ezek helyett: *baj-val*, *kéz-vel*; *úr-vá*, *férj-vé*; *hoz-vá* (régiesen *hozjá*), *köz-vé*.

Az *az* *ez* *z*-jének hasonulása: *ab-ban* *eb-ben*, *at-tól* *et-től*, *ar-ra* *er-re*, *an-nak* *en-nek*, *ah-hoz* *eh-hez*, *ak-képen* *ek-képen*, *af-féle* *ef-féle*, *av-val* *ev-vel*, (*az-zal* *ez-zel* szokottabb; *az-zá* *ez-zé* pedig általánosan dívik e helyett: *av-vá* *ev-vé*). Nem mondjuk, nem is írjuk ezeket: *az-ban* *ez-ben*, *az-tól* *ez-től*, *az-ra* *ez-re*, *az-hoz* *ez-hez*

stb. — Az egy *h*-val írt *ához ehez* nem helyes; mert a magyar nyelvben a *h* elég erős hang arra, hogy kettősen is ki lehessen ejteni; különben is a magyar mássalhangzók közé tartozik; tehát: *ához ehhez*.

Szintúgy írjuk a kiejtésre támaszkodva ezeket: *ront, bont, önt, senki* stb., holott gyökeik: *rom, bom(lik), öm(lik), sem*. Ide tartoznak a *hagyard* v. *hagyd, higgyed, vigyed, vegyed* formáknak rövidített társai: *hadd, hidd, vidd, vedd* és *ládd-e* e helyett *látod-e*.

Ellenben a szófejtés szerint írjuk ezeket: *akgat (ak-aszt)*; más származékok ezek: *aggaszt, aggódik; elaggúl, aggastyán), fakszat (mint fak-aszt, fak-ad), szakgat (szak-aszt), lyukgat, nyakgat, nyekget* (3. §.).

Némely szónak kétes származású töhangját a képzőhöz alkalmazva írjuk le: *ik-tat* (nem: *ig-tat*); *küz-d, küsz-ködik; lab-da, lap-ta*.

Néhány rendhagyó igében a *d* *t*-vé hasonulván, így átváltozottan is írható; pl. *aludt, nyugodt, esküdt, feküdt; aludtam, nyugodtam, esküdtem, feküdtem*; v. *alutt, nyugott, eskütt, fekütt; aluttam, esküttem* stb. Itt a *d* nem állandó töhang, a minő pl. ezekben: *ad, véd, fárad, ered; adok, adtam, adni, adhat; eredt, eredj, eredni* stb.; ellenben: *alud-ni, alu-sz-ik, alu-v-ék, al-hatik; feküd-jél, fek-sz-ik, fek-hetik, fek-tet; nyugod-jék, nyug-hatik, nyug-v-ék, nyug-tat; esküd-ött, eskü-sz-ik, esk-et* stb. Ezek némelyikében a *d* *n*-né is hasonul: *aludni* v. *alunni, feküdni* v. *fekünni*.

5. §. Egyszerűsítés.

Az írás könnyítése végett az egyszerűsítés elvéhez folyamodunk, mellőzvéen egyik-másik jegyet, valahányszor az a kiejtés vagy a szófejtés sérelme nélkül lehetséges.

A) Kettős betűk mellőzése.

A nem okvetetlen szükséges kettős betűk közé tartoznak az olyan mássalhangzók, melyeket hol egyszerűen, hol kettősen ejtenek, úgy hogy e részben általános gyakorlat nincsen. Nem is említve az efféléket: *nagyon is értem; hogyan is hívják csak? ezenn is átestünk*, — a melyek *n*-jét csak helylyel-közzel ejtik kettősen, — vannak olyan szók is mint: *szól, ily, oly, mely, melyik* stb. *sülyed, épen, hasznosan, magyarosan, eső*; a melyeknek *l, ly, p, s*

hangjait egyik szójárás egyszerűen, a másik kettősen hallatja: *szólok, szóllok, ilyen, ilyen, süllyed, süllyed*; és így tovább: *éppen, hasznosan, magyarosan, esső*. Ez ingadozó ejtéssel szemben a mássalhangzónak egyszerű leírása ajánlatos.

Az *egy* számnévnek ragozatlan alakjában ingadoz a *gy* hangzása a szerint, a mint rá esik, vagy nem esik rá a hangsúly; pl. *egy asszony áll künn; egy ilyen, egy afféle ügyben*; ellenben: *egygy a haza; egygy emberem sincs; egygy életünk van csak*. Ragozott alakjaiban s több származékában kettős *gy*-t ejtünk: *egygyet mondok; egygyek vagyunk; egygyes, egygyik, egygyütt, egygyez, egygyezés, egygyetlen, egygyenként*. Más származékaiban egyszerűen hangoztatjuk: *egyén, egyyed, egyéb, egyebütt, egyedül, egyenes, egyenlő, egyenget, egyetem*. E szónak *gy*-jét tehát mindig egyszerűen írjuk: *egy ember, egyes, egyik, egyetlen* stb.

A *kis* szónak ragozásában kettősen hangzik az *s*: *kissebb, legkissebb*; egyébként egyszerűen: *kis ember, kis árva, kisasszony*. Ez okból itt is általában az egyszerű írás van helyén: *kisebb* stb. Egyszerű az *on, an, en* az *azon, ezen, hogyan, épen, hasznosan, magyarosan* szókban is; hibásak tehát ezek: *ezenn át, hogyan is* stb. Ilyen a *nállam, véllem, töllem* is. Mind ezekben csak a nyomósítás okozza a kettős ejtést.

Ezeket: *főlebb, belebb, lejebb, kiebb, közé, közöl* (így is ejtve: *közül*) rendszerint így ejtik: *föl-j-ebb, bel-j-ebb, le-ij-ebb, ki-j-ebb, köz-z-é, köz-z-öl (közzül)*; holott a szófejtésnek amazok felelnek meg. Az utóbbiaknál a *j*, illetőleg *z* a könnyebb ejtés és a nyomósítás végett furakodott közbe. — *Köz-é* úgy képződik, mint: *al-á, föl-é, fel-é, mög-é*; *köz-öl* úgy, mint: *al-ól, föl-öl (fél-öl), fel-öl, mög-öl*; írásban az egyszerűsítés elve is az egyszerűebb alakokat ajánlja: *főlebb, lejebb, közé* stb. De a kétségkívül igen elterjedt kiejtés alapján így is írhatjuk e szókat: *följebb, beljebb, lejjebb, kijebb, közzé, közzöl*.

Más a *bennem*. A *benn* és a *künn, fenn, lenn* *n*-jének kettős ejtése általános. E hangot tehát mindig kettősen kell írni: *benn ül, künn áll; ott lenn ácsorog; fennáll, fennakad*. Mássalhangzó előtt is megtartják e határozók kettős *n*-jüket, ha külön állnak, vagy ha kötőjel egyesíti az illető szóval: *benn volt a szobában; fenn van az tartva; fönn-létel, fenn-héjázás*. De közvetlenül összetétel, vagy akár képzés esetében is mássalhangzók előtt mellőzhetőnek tartjuk e

különben is többnyire változatlan formák egyik *n*-jét: *benreked*, *bensül*, *fenforog*, *fentart*, *fennevezett*; *benső*, *fenség*, *fenkölt*, ezek h. *bennreked*, *fennforog*, *fennnevezett*, *bennső*, *fennség*, *fennkölt*.

Az egyszerűsített alakok közt szerepelt eddig ez is: *rossz*, e helyett *rossz*; ejti pedig minden ember minden előforduló esetben így: *rossz ember*, *rossz ám*, *rossz-akaró*, *rosszabb*, *rosszúl*, *legrosszab-búl*, *rosszat*, *rosszak*, *rosszacska*. A kettőzött ejtésnek ily kétségtelen tényével szemben háttérbe szorul mind a szófejtés, mind az egyszerűsítés szempontja. Az e szónál mindannyiszor kettősen hangzó *sz*-t tehát kettősen kell írni.

Megemlítendő még a *vajjon* is, a melyet általában kettős *j*-vel ejtünk; és így e szerint is kell írunk.

Különös figyelmet érdemelnek az *ily*, *oly*, *ilyen*, *olyan*, *mely*, *mily*, *milyen*, és mindezek összetételei és származékai: *amolyan*, *emilyen*, *némely*, *valamely*, *melyik*, *némelyik* stb.

Ezeket a tiszavidéki szójárás rendesen kettőzött *j*-vel ejti: *íjjen*, *ojjan*, *mejjjet*; némely dunántúli pedig kettős *l*-lel: *illen*, *ollan*, *millen*. Az erdélyi, különösen a székely ejtés csak egy *j*-t hallat: *íj*, *íjen*, *ój*, *ojan*; s az ottani írók, még pedig régebben is, például *Mikes Kelemen*, rendesen egy *ly*-et használtak. De a királyhágon innen is egyes *j* vagy *l* divatos némely származékban, jelesen a tiszai részekben: *mejik* (*melyik*), *mejiketek*.

E különböző kiejtések közül az irodalom újabban az erdélyiek szerinti írásmódot fogadta el; *ily*, *ilyen*, *oly*, *olyan*, *mely*, *melyik*, *mily*, *milyen*, *valamelyet*, *akármelyikre* stb. De nem tartjuk hibának, ha az ország nagy részében úgylis kettősen ejtett ez *ly* hangot akár a nyomatékos kiejtést visszaadó író, akár a kötött forma nehézségeivel szükségképen találkozó költő a versmérték igényei-hez képest kettősen írja le.

Két mássalhangzón végződő szónak ragozásakor a végsőhöz járuló azonos mássalhangzót ki kell írni. Szükséges ez gyakran a kétértelműség elkerülésére is; pl. *kard-dal*, nem *kardal* = *chorus*; és így: *férrjé* (*lesz*), mert *férrjé* = *mariti*; *játszszék* = *ludat*, mert *játszék* = *lusit*; *mondd* = *mondjad*; *kérdd* = *kérdjed*; így: *pénzzel*, *pénzzé*, *nyelvel*, *nyelvé*, *térddel*, *térddé*; mást jelentenek: *pénzel*, *nyelvel*, *térdel*, *térdé* stb. Ezek legtöbbjét különben is ki lehet úgy ejteni, hogy kihallják a kettős mássalhangzó.

De háromszorosan nem írjuk ki ugyanazon mássalhangzót.

A kiejtésben úgysem hallatszik; pl. *tett*, *csepp* stb. ragozva: *tettel*, *tetté*, *cseppel*, *cseppé*, ezek h. *tetttel*, *tettté*, *csepppel*, *csepppé*; és így tovább: *toll*, *tollal*; *váll*, *vállal*; *mell*, *mellel*; *jobbal*, *jobbá*, *szebbel*, *szebbé*, *nagyobbal*, *nagyobbá*. De a sor végén így választjuk el: *tettel*, *toll-lal*, *mell-lel*, *jobb-bá*, *több-bé*, *tovább-bá*.

Az igetőnek *d*, *t* véghangja nem olvasható össze a *ság* *ség* képzőnek *s* hangjával; tehát: *imádság*, *fáradtság*, *vesződség*, *feledség*, *mulatság*, *tehetség*, *sietség*. Ugyanez áll a múlt részesülőnek *t*, *dt*, *tt* betűire nézve is; pl. *aléltság*, *levertség*, *derűltég*, *rekedtség*, *terjedtség*, *fáradtság*, *bizottság*, *romlottság*, *érettség*.

A *lássad*, *üssed*, *vessed*, *rázzad*, *nézzed*, *húzzad*, *szakaszzad*, *rekeszszed* és ezekhez hasonló formák rövidített társainak *s*, *sz*, *z* betűit egyszerűen írjuk le: *lásd*, *üsd*, *vesd*, *rázd*, *nézd*, *húzd*, *szakaszd*, *rekeszd*.

B) A hiányjel elhagyása.

Helyesírásunk mellőzi az újabb időkig használt betűpótló hiányjelt is, mint a mely gyakori előfordulásával lassította s tarkázta az írást. Például ezek helyett: *a' király* (*a [z] király*), *e' pálya*, az *a' ház*, *erre a' székre*, *ama' vár*, *eme' palota*, *erő 's akarát*, *gazd' asszony*, *tudn'üllik*; *a ház' teteje* (*a háznak a - -*), *Pál' kertje*, *a királyok' rendeletei*; *háztűz'nézni*, *fa'vágni*, *szőlő'kapálni* (*háztűzet nézni*, *fát vágni* stb.) — így írjuk e szókat: *a király*, *e pálya*, *ama vár*, *eme palota*, *erő s akarát*, *gazdasszony*, *tudnüllik*; *a ház teteje*, *Pál kertje*; *háztűznézni*, *favágni* sat. — Kivételt ez alól csak a szokatlanabb összevonások képeznek; jelesül a kötött formában, s általánvéve a népies kifejezések leírásában; pl. *rajt'*, *vón'* (*volna*), *bosszúér'*, *od'adom*, *gazd'uram*. «*Rózsám iszik a pinczébe'*; *Nem t'om jutok-e eszébe'?*»

J e g y z e t. Egy időtől fogva még ilyesekkel is találkozunk: *ama ember*, *eme állat*, *ama idő*, *eme élet* stb. Magyar ember nem beszél így, hanem mondja: *amaz ember*, *amez állat*, *amaz idő*, *amez élet*. — Abból, hogy mássalhangzó előtt, pl. *a kapu*, *e ház*, — mellőzzük mind a *z-t*, mind a hiányjelt, nem következik, hogy a *z-t* magánhangzón kezdődő szók előtt is el lehessen hagyogatni, pl. *a ember*, *e ajtó*; már pedig ha ezek hibásak, akkor *ama ember* stb. sem lehet helyes; mert *amaz*, *ama*, *emez*, *eme* csak összetételei az *am* em gyöknek, és a *e* (*az ez*) mutató névmásnak.

6. §. A *h* mint véghang.

E véghehentést ki szoktuk írni mindamelletts is, hogy gyakran vagy épen nem, vagy alig hallatszik; pl. *juh*, *cseh*, *méh* stb. A ragozásnak és képzésnek számos eseteiben meglehetősen hallik, és ekkor érvényesíti is mássalhangzói természetét; pl. *juh* : *juhot*, *juhóm*, *juhaim*, (nem *júh-t*, *júh-m*, *juh-im*), *juhász*; *keh*, *kehet*, *kehes*; *czéh*, *czéhek*; *doh*, *dohot*, *dohos*; *cseh*, *csehek*; *koh*, *kohot*, *kohó*; *méh*, *méhek*, *méhes*; *potroh*, *potrohos*. Mássalhangzók előtt: *juhnak*, *juhval*, *méhnek*, *méhből*, *czéhvel*, *czéhtől* stb. nem hallik ugyan; mégis kiírjuk. Hang-ugratásnál hallhatóan ejtjük: *kehely*, *kelyhek*; *pehely*, *pehelyet*; *vehem vemhes*; *teher*, *terhek*, *terhes*. A törzsökben is előálló, bár nem igen divatos átvetésben is kiírjuk: *tereh* (széke-lyesen *terüh*), *vemh*, *kelyh*, *pelyh*.

7. §. Jóhangzás.

Némely magánhangzónak változó, de egyaránt jogosult kiejtését, és ennek kapcsában a jóhangzást illetőleg a következőkre figyeljünk:

A változatosság szempontja kívánatossá teszi a *fél föl* ige-kötő, és az *ok*, *uk*, *ök*, *ük* birtokragok változtatását a végett, hogy a különben gyakran beálló monotoniának, némelykor pedig a két-értelműségnek is elejét vegyünk; pl. *fölköszönt*, *fölöntöz* helyett *félköszönt*, *félöntöz*; *félpérés*, *félfédéz*, *félebbezés* h. *fölpérés*, *fölfédéz*, *fölebbezés*, vagy: *félpörös*, *félfödöz*. Így *felé*, *feléje*, *felébe* helyett, ha a latin *supra* értelmében használjuk, *fölé*, *föléje*, *fölébe*; mert *felé*, *feléje* nyílt *e*-vel annyi mint: *ez irányban*, *az irányban*; *felébe* pedig a. m. *felerészbe*. A *supra* értelmének a *fölé*, *föléje* *fölébe* mellett csak *félé*, *féléje*, *félébe* felelne meg; csak hogy a kiejtésben már sokkal nehezebb megkülönböztetni a másiktól (*felé*, *feléje*, *felébe*).

Némelyek az *ok* *ök* birtokragnak teljes mellőzésével, és így ott is, a hol a fogalom-különböztetés nem követeli, mindig csak *uk* *ük* raggal élnek. Írják tehát nem csak ezeket: *boruk*, *eszközük*, *örömük*, *ostoruk* v. *ostorjuk*, — a mik jóhangzásúak is, szabatosak is, mert *borok*, *eszközök*, *ostorok* egyszerű többesek, és mást jelentenek, mint *boruk* stb.; *örömök* pedig szintolyan egyszerű többes, mint a talán jobbhangzású *örömek*; — hanem írják ezeket is: *házuk*, *uruk*, *hatalmuk*, *kálapjuk*, ezek helyett: *házok*, *urok*, *hatalmok*, *kalapjuk*; holott

az utóbbi birtokragos többesek már hallhatóan különböznek a *házak, urak, hatalmak, kalapok* egyszerű többesektől, és jobban is hangzanak a *házuk, uruk* stb. szóknál.

Elkerülhető a monotonia ezeknél: *sutujuk, ürüjük, bürüjük, gyűszüjük*. Nyelvtani szabatoságuk ellen nem lehet kifogás; de *sutujok, ürüjök, gyűszüjök*, valamint *családjak, cselédjök, lépésök, működésök* is zengőbb szók, és így leírva, tetszőbb alakok is.

Helyelyel-közzel, főleg versben *bólből, rólról, tóltól* helyett használatosak a tompább, de rövidülhető *búl bül, rúl rül, túl túl* alakok: *abbul, ebbül, hórul, főrrül, ajtótul, lejtőtül* stb. — Igy rövidülnek az eredetileg nyújtott *í, ú, ü* hangzók, mégpedig nemcsak ott, a hol az általános kiejtés biztos kalauzúl szolgál, mint pl. ezekben: *víz, vizet, vizes; ír, íromány; úr, urak, uraság; tűz, tüzek, tüzes; szűr, szüret* stb., hanem rövidülhetnek ott is, a hol változó a kiejtés; pl. *írás, irás; bíró, bírāja, birája; főbíró, főbíró; kerít, kerítés, kerítés; mozdúl, mozdulatlan, mozdulatlan; készül, készül, készület*.

A nyújtás ez esetekben sem hiba. De a nyújtott hangzók meggyülésekor meg kell ragadni az alkalmat e hosszú hangzók kevesbitésére; ez alkalmat pedig gyakran szolgáltatják a nyelvünk törvényei szerint rövidíthető *í, ú, ü* hangzók, pl. *írását, aláírás, építés, építményért, szállítás, szállítmány, kábulás, szédülés, felzúdítására, elkészülésénél*; ezek helyett: *írását, aláírás, építés, építményért, és így tovább: kábulás, felzúdítására, elkészülésénél*. — E rövidítés a hangtorlatokat is enyhíti; pl. *büz: büzhödt, büzhödtség; szünik: megszüntette, megszüntével; múlik: mulva, multával*.

Igy váltakoznak az *ül ül (ul, ül)* névragnak és igehatározóképzőnek is hosszú és rövid alakjai; pl. *vétkül, vétkül; például, például; magyarul, magyarul; németül, németül; királyokul, királyokul; nemesekül, nemesekül; erdélyiekül, erdélyiekül; rosszul, rosszul; belül, belül; hátul, hátul* stb. — E ragot, illetőleg képzőt számosan mindig rövid hangzóval írják, az *ül, ül* igeképzőtől való megkülönböztetésül; pl. *boldogul (boldogan), és boldogúl (ige); készül (kész gyanánt) és készül stb.*

Ilyen az *astúl (ostúl, östül, estül)* összetett névrag is, mely *as (os, es, ös)* melléknévképzőből, *t* határozóképzőből (*öröm-es-t, vegyest*, a régieknél: *kegyelmest = kegyelmesen, rettenetest* stb.) és *ül, ül* képzőből alakult; pl. *fiastúl, hajóstúl, családostúl, mindenestül*,

gyermekestül, cselédestül; vagy fiastul, hajóstul, mindenestül stb. Fiastól, cselédestől stb. nem helyesek. Megjegyezzük, hogy ul, ül mindig a hol, — ol öl pedig a honnan kérdésnek felelnek meg; pl. alul van, alulírott, és: az asztal alól bújt elé; — elül áll, legelül, elüljáró, és: menj el szemem elöl; — balfelül szeret ülni, és: a kert felől hallik a zaj (ennek ellentéte: felé); — a sok közöl ímezt választotta ki.

8. §. A magyar betűk.

A magyar írás annyi betűt vesz föl, a hány önálló egyszerű hang van rendszeren a magyar szókban. A magyar betűrendszer e szerint a következő, részben kétjegyű, de mindig egyszerű hango-
kat kifejező 40 betűből áll, jelesül szótári sorban: *a, á, b, cs, cz, d, ds, e, é, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ű, v, z, zs.*

Vannak az élő beszédben olyan szóhangok is, melyeket az írás nem ad vissza külön jegyekkel. Így például a mélyen ejtett rövid *a* hangon kívül hallatszik gyakran a magasabban ejtett rövid *a* is, melyet a nyelvészek egy ponttal jeleznek (*á*), és a mely különösen a székelyeknél tömérdek szóban divik, pl. *mádár, há-lál, ápám, Likádülmát* (a nyújtott *á* előtti szótagokban). Van egy nyújtott mély *á* v. *à*: *bátyám, csinâna* (*csinálna*); van nyújtott nyílt *é* v. *e'* is, pl. a palóczos és a göcsejies *ément* v. *e'ment, éső* v. *e'ső* (*első*) stb. szókban. Ezek, valamint más tájszólási hangok is, például az *au, ou, eü* stb. ikerhangzók (*auma, lou, eüment*), nyelvészeti szempontból nagy figyelmet érdemelnek ugyan, de az írásban külön jegyet nem nyernek; hanemha az író különösen fel akarja tüntetni e kiejtést nyelvészeti munkában, színműben stb.

Ki kell itt különösen emelnünk a betűrendbe fölvett *é* zárt hangot, mely a szintén zárt hangú *ö*-vel rokon, és a melynek a mélyhangú lejtőn *o* felel meg; pl. *észik, tájdivatosan öszik; écs, öcs; écsét, öcsét; embér, embör; továbbá: kérek, várok; vérem, károm; ehhez, ahhoz; köztetek, rajtatok; kezeskédik, ragaszkodik* stb.

Ez a hang már nem szorítkozik egy-két nyelvjárásra, hanem általánosan el van terjedve; de az értelmiségnek a néppel ritkán, vagy épen nem érintkező része elhanyagolja. Szükséges is, hogy a nyelvtan külön jegyet szánjon e hangnak, s emelje ki szereplése eseteit; az iskola pedig az eddiginél több gondot fordítson épség-

ben tartására. De ez *e*-nek az írásban rendszerint való pontozását mégsem tartjuk ajánlatosnak; mert igen gyakran fordulván elő, tarkázná, és lassítaná a pontozásokban s ékezesekben amúgy is gazdag magyar írást; pl. *fölménnék*. *Ha égzyszér mégéteitem*. *Ném kéllétt nekém sémmi* stb. *Mégszérézném nekéd* stb. — Némely nyelvész két ponttal jelöli amaz éles *e* hangot, a melyet a tájejtés nem szokott fölcsereálni az *ö*-vel; pl. *rëá, léány, tégnap, ëgy, gyërtya, gërenda*.

9. §. A kétjegyű betűk egyszerűsítése.

A *cz, cs, gy, ly, ny* stb. kétjegyű betűk egyszerűsítésének kérdése már többször merült fel az Akadémia körében is. De az eddig javasolt rövidítések, — tekintettel a nagy'és kis betűk, a nyomtatás és kézírás betűrendszerén keresztül összehangzó, könnyű és szép formákra, — nem voltak kielégítők. Maga az eszme mindig számos pártolóra talált; de a gyakorlati alkalmazásnak vajmi kevés híve akadt; úgyhogy jelenleg még a netalán czélirányosnak elismert egyszerűsítés is legyőzhetetlen akadályokba ütköznék. Ez ügyet mindamellet is, tekintve az egyszerűsítés ajánlatosságát, nyílt kérdésül hagyjuk.

10. §. A *cz* betű.

A *cz*-nek egyszerűsítése mellett szóló főokok tudvalevőleg a következők: «Az egyszerű *c* a magyarban mindig *cz*-nek olvasható. Az *a o u* hangzó előtt sem kell *k*-nak olvasni; mert a *k* hangra a görögöktől átvett külön *k* betűnk van; és így a *c*-t, a latin betűrendszernek ez egyszerű alakját, mindannyiszor névszerinti értékében fogadhatjuk el. A *z*-nek hozzátétele tehát fölösleges; mert a *c* hangját se meg nem határozza, se meg nem változtatja.»

A fő ellenokok ezek: «A *c*-t hol *cz*-nek, hol *k*-nak ejtik mindazon nyelvek, a melyek csak a latin betűket fogadták el. E nyelvekből számtalanszor fordulnak elő írásunkban, ha egyebek nem, tulajdonnevek és műszók. Ezeknek változó hangzású *c*-je, a magyar *c*-nek esetleges egyforma hangzásával szemben, zavarba ejtené a magyar olvasót úgy, hogy a ritkábban előforduló *cakó, cammog, cók, cuca* stb. szókat így olvasná s ejtené hirtelenében: *kakó, kammog, kók, kuka* stb.; ha pedig amazok helyes ejtéséhez

hozzá talál szokni, az idegen *Cato, Corneille, code, cocon* stb. szót is így olvasná: *Czato, Czorneille, czode, czoczon* stb.»

Az egyszerű *c* használatából eredő nehézségek legyőzhetők ugyan; de ez egy betűnek egyszerűsítése mindaddig, míg a többi kettősjegyű betű épségben marad, csekély hasznot hajtana írásunknak. Ez az oka, hogy a *cz*-nek fentartását javasoljuk.

11. §. A *ds* betű.

E betű gyéren fordul elő a magyar nyelvben; pl: a *bandsal*, a tájdivatos *dsamál, dsámbál, dsíndsa* s még egy-két szóban, különösen helynévben. Néhány szó idegen nyelvekből jutott át hozzánk, pl. *dsida* (mongol-tatár), *lándsá* másképen *láncsa* (latin *lancea* vagy német *Lanze*), *findsa, handsár* v. *hancsár* (e kettő persa-török) stb. Hármás *dzs* jegyre legkisebb szükség sincsen; mert a lágy hangzású *d* meglágyítja az *s*-t, és *zs*-re változtatja át.

12. §. A kétjegyű mássalhangzók kettőzése.

Ez igen nehézkes és alkalmatlan írásnak egyszerűsítése abban áll, hogy a módosító, vagyis a második betűt csak egyszer írjuk le a módosítandó betűk után; ezek elsejére is visszaható erőt tulajdonítván neki; pl. *asszony* e helyett: *aszszony, pettyeket* e h. *petytyeket, gallyas* e h. *galylyas, menny (coelum)* e h. *menyny*. E rövidítés ott van helyén, a hol a szófejtéssel nem ellenkezik; szokásos tehát ott is, a hol a szóeredet homályos; pl. *asszony, vessző*; vagy olyan kétségtelen származású szóknál is, mint *össze, vissza*, a melyekben a *v* már állandóan áthasonúlt (*ösz-ve, visz-va*).

De a képzés és ragozás útján támadt kettőzés eseteiben kettősen írjuk le a kétjegyű betűt is; pl. *loccsant, kotytyan, potytyan, szotytyan, buggyan, feccsen*; nem így: *locsant, kottyán, szottyán, buggyan, fecsen*; mert e szók gyökerei nem: *loc, kot, szot, bug, fec*, hanem: *locs, koty, szoty, bugy, fecs*. — Így a ragozásban is: *öccse, gonoszszal, veszélylyel, vesszen, hiszszük, viszszük*, nem pedig: *öccse, gonosszal, veszélyyel, vesszen, hissük*. De *gallyyal, pettytyel* stb. helyett ezt írjuk: *galylyal, pettytyel*.

A sor végén a jogosult rövidítéseknél is vissza kell állítani az első módosító betűt; mert a második módosító nem hathat az előbbi sorba vissza. Ekkor tehát így írunk: *asz-szony, vessz-sző, visz-sza, meny-nyi*, nem pedig így: *as-szony, vis-sza, men-nyi* stb.

Hasonulás-szülte kettőzéskor is így: *gally-lyal, menny-nyel, petty-tyel, rossz-szá.* (L. a 24. §-t.)

13. §. Családnevek.

Némely régi családnevek leírásánál a régi írásmódot követjük. Ennek jegyei:

aa = á: Gaal;

ew, eo, eö = ö, ő: Dessewffy; Georch, Eötvös;

oo = ó: Tooth, Soos;

y = i: Fáy, Laky;

ch, cz = cs: Zichy, Czergheő;

gh = g: Végh, Vargha, Balogh;

th = t: Németh, Horváth;

w = v: Wesselényi, Wiczay.

Családnevek leírásánál egyáltalában az illető név viselőjének erre vonatkozó írásmódját kell követnünk.

14. §. Latin szók, és a latin betűket használó más nyelvek szavai.

A latin szókat s neveket, és általában a latin betűrendszer szerint írt szókat és neveket leghelyesebb úgy írunk, a mint az illető népek saját nyelvökben írták, és írják. A latinul, vagy a latin írásmódtól kevéssé eltérő módon írottakat ragozás esetében a magyar kiejtés szerint írjuk le; pl. *Cicerót, Cátót, Varrótól; Petrar-cának, socialisták, egoismussal, spanyol cortesek, progressisták, moderádók* stb. A latintól nagyon eltérő módon írottakkal kötőjel egyesíti a magyar ragokat; pl. *Rousseau-t, Voltaire-t, Mirabeau-val, Montesquieu-nek, Shakespeare-nél, Marseillaise-t, va banquet* stb.

15. §. Régi görög szók.

A régi görög szók és nevek írása némi nehézséggel jár; mert a latin betűrendszer nem meríti ki a görög nyelvnek minden szóhangját. De minthogy a görög és a latin nyelv minden szóhangjának értékét teljes bizonyossággal úgysem határozhatjuk meg; minthogy továbbá némely hangot a latin származású nyelvek is különbözően ejtenek, s a mai görög kiejtés sem biztos útmutató: legezélszerűebbnak tartjuk egészen úgy írni a görög szókat és neveket, a mint a rómaiak írták saját betűikkel, jelesen: *ai = ae;*

$\alpha = oe$; $\upsilon = y$ vagy a magyar $ü$; k magas önhangzók előtt $= c$, egyebütt k ; $\varphi = ph$, $\chi = ch$, $\Psi = ps$, $\sigma = sz$ stb.; például: *oekonomia*, *akadémia*, *encyklopaedia*, *philosophia*, *physika*, *Sophokles*, *Pythagoras*, *Psyche*, *Zeüs*, *scytha*, vagy a görögöt hívebben követve *skütha*, *hymnus* stb.

16. §. Latin írásjegyeket nem használó nyelvek szavai.

Az ó és részben az új szlávok, héberek, arabok s az arab írásmódot követő mohamedán tatárok és persák, továbbá a mongol, mandsu stb. stb. népek szavait magyar betűkkel írjuk; az olyan történeti s földirati nevek kivételével, a melyeket európai úton, egyetemes írásmóddal vettünk át; s kivéve az olyan hangokat is, a melyek sajátosságait különös jeggyel kívánjuk ismertetni.

17. §. Meghonosodott idegen szók.

A meghonosodott idegen keresztneveket, földirati s hónapneveket, továbbá az olyan műszókat, a melyeknek megfelelők a magyarban vagy nincsenek, vagy a melyeket ilyenek mellett is használunk, kivált ha magyarosan ejtjük, magyarosan szoktuk írni; pl. *József*, *Zsigmond*, *György*, *Sándor*; *Róma*, *Lipcese*, *Nápoly*, *Prága*, *Páris* v. *Párizs*, *Konstantinápoly*, *Velenze*, *Egyiptom*, *Ázsia*; *szláv*, *orosz*, *spanyol*, *francia*; *márczius*, *október*; *kritika*, *patika*, *fináncz*, *taksa*, *áspis*, *káptalan*, *oltár*, *rózsa*, *zsálya*, *múzsa*, *próza*, *poézis* stb.

18. §. Kötőjel.

Kötőjelt a következő esetekben használunk:

a) a kérdő *e* szócskánál, pl. *ugg-e?* *van-e?* *széna-e* vagy *szalma?* *jó-e?* *én-e?* —;

b) az igekötők ismétlődésekor; pl. *be-betekint*, *ki-kiszalad*, *meg-megáll*, *el-elkapja*, *vissza-visszanéz*;

c) ikerszóknál s ikeresítésnél általában; pl. *ireg-forog*, *izeg-mozog*, *dírib-darab*, *elegy-belegy*, *imitt-amott*; — akkor is, ha mindket-jét ragozzuk: *dérrel-durral*, *csinját-binját*, *hímezni-hámozni*, *hánya-ja-veti*; — nyomosítások ezek: *ideig-óráig*, *leges-leg*, *fő-fő*, *járó-kelő*, *ízzé-porrá* v. *ízre-porra* stb. Ide tartozik a számok ikeresítése is;

pl. *egy-egy, két-két, öt-öt, öt-hat, tíz-tizenkettő, két-háromszázan, egyszer-másszor* ;

d) ha egyazon rag több szóra vonatkozik ; pl. «*arany-, ezüst-ért, czifra ruháért, leányt el ne végy koszorújáért*» (népdal). Elménk *ég- s földbe hat, vezérszövétnékül az ész- s világnak*, (jelesb írók műveiből) ;

e) különös, ritka kapcsolatokban ; pl. *fi-szültő, kard-ki-kard, had-sor, fele-rész, kincs-érő, nagy-merészen, ára-megadhatatlan* — «s ment hada-szemlélni a hunok vezére» (szintén jeles írók műveiből). — Ide sorolhatók ezek is : *fa-ló és fuló ; alap-ok és alapok ; kár-hozó és kárhozó ; még-étt (mégévett) és mégétt (mögött) ;*

f) egyik-másik idegen szó és tulajdonnév ragozásánál ; pl. *Murat-val, Pope-nak* stb. (l. a 14. §-t) ;

g) kötőszókkal megszakasztott, és egyáltalában nagyobb összetételeknél ; pl. *vallás- és közoktatásügy ; földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter ; koronaherceg-utcza, jelzálogbank-részvénytársaság*. (l. a 19. §. elejét) ;

h) helynévi összetételeknél ; pl. *Szent-András, Szent-Péter, Nagy-Várad, Ó-Szőny, Duna-Földvár, Török Szent-Miklós, Thúróc Szent-Márton*, vagy : *Török-Szent-Miklós, Thúróc-Szent-Márton*. Ha melléknevekké válnak, mellőzzük a kötőjelt : *szent-andrási, nagyvárad, törökszentmiklósi* stb.

19. §. Összetétel.

Két vagy ennél több szó, valamely különös fogalom kifejezésére egyesülvén, egy szóvá válik. Az így támadt szónak összetétel a neve. Ennek a részeit, vagyis a határozó előtagot a meghatározott utótaggal, mely egyszersmind az alapszó is, mindig egybe kell írni ; pl. *hétfő, könyvtár, gőzhajógyár* stb.

A többszörös, kivált a hosszú összetételnek két tagját kötőjellel fűzzük egybe ; pl. *rézedény-gyáarak, gőzhajógyár-igazgató, épületfa-szállítás, koronaherceg-utcza, jelzálogbank-részvénytársaság* ; nem így : *réz-edény-gyáarak, gőzhajó-gyárigazgató, épület-faszállítás, jelzálog-bankrészvény-társaság*.

Ha az előtagnak egyes részei közt már van kötőjel, magát az előtagot közvetetlen egybeírjuk az utótaggal ; pl. *vallás- és közoktatásügy, e h. közoktatás-ügy ; földművelés-, ipar- és kereskedelemügy*.

Olyan kötőjeles csoportozatok mint: *svéd-norvég únió, osztrák-magyar monarchia, angol-francia szerződés, vörös-fehér-zöld lobogó, egy-két forint, tíz-tizenkét nap* stb. nem valódi összetételek. Itt a szók egymáshoz fűződnek ugyan, a nélkül azonban, hogy az előtag meghatározná az utótagot, vagy emez a rá következőt.

20. §. Az összetétel rendes esetei.

1. Főnév főnévvel, jelesül:

a) a czéljelentő név a szernévvel; pl. *inggomb, műszer, nyakkendő, zsebkendő, épületfa*. Ide soroljuk ezeket is: *férfiruha, tűzhely, borház, sóház, kincstár, képcsarnok, tánczterem, zálogház*;

b) az anyagnév a szernévvel; pl. *faház, kőfal, vasút, vasvilla, aranypénz, réztányér, ezüstkanál, márványasztal, szíjostor*.

A b) alatti csoportozatot némelyek nem tartják összetételnek. Szerintök *fa, vas, arany* stb. kétségtelen jelzők, tehát különírandók: *fa ház, arany gyűrű* stb. A különírást ez esetben mi sem tartjuk hibának; mert van ez anyagnevekben jelzői sajáttság is; de ezt jóval felülmúlja az a tulajdonságuk, mely szerint a szernévnek lényegét alkotják. Szorosabb a kapocs ezek közt: *kőfal = kőből való fal, vasút = vasból való út*, mint ezek közt: *nagy fal, rövid út*. Ezért soroljuk mi ezeket is az összetételek közé.

De különírjuk az anyagnevet akkor, ha összetétel követi; pl. *arany pecsétgyűrű, ezüst gyertyatartó*; — akkor is, ha hasonlóságot fejez ki: *arany haj, hattyú nyak, lilium kebel, rózsza ajak*;

c) az egészet és a részt jelentő nevek; pl. *világrész, dunavíz, ajtószark, asztalláb, nyúl fark, lábújjak, évnegyed, óranegyed; félórai, félháromra, negyed-óránnyira* stb.

d) a származási viszonyt jelentők; pl. *úrfi, madárfi, verébfi, galambfi, családapa*. Ide sorolhatók a *fi v. fy* szóeszkával kapcsolatos családnevek is: *Petőfi, Istvánfi; Pálfi, Győrfi*;

e) az okozati viszonyt jelentők; pl. *agyszülemény, lábnyom, kézmű, szélmalom, légfűtés*;

f) a nem- és fajnevek; pl. *emberfaj, fűzfaj, szegfű, vasércz, mészke, gyöngyvirág, harangvirág*. Ide tartoznak a nemi különbségre vonatkozó összetételek is: *férfinem, nőnem, bikaborjú, kanczacsikó, nőstényveréb, maglódisznó, hímszarvas*;

g) a tárgyat és az erre vonatkozó esalekvést, vagy eselekvőt jelentő nevek; pl. *házépítés, könyvirás, búfeledés, gyermeknevelés, szentségtörés; házépítő, könyvríró, kőműves, jogtudós, könyvárús, szakértő, jelentéstevő, mitevő;*

h) a termékneknév a termőhelynévvel; pl. *búzafield, szőlőhegy, virágágy, dinnyefészek;*

i) az állományok nevei; pl. *huszárszázad, tüzérsapat, gyalogezred, méhraj, juhnyáj, tehéncorda;*

j) a tudományok nevei; pl. *természettan, növénytan, nyelvtan, jogtudomány, történettudomány, földrajz, természetrajz, földleírás;*

k) egyesületek, társulatok, intézetek nevei; pl. *nőegylet, ipar-egyesület, Kisfaludy-társaság, Szent István-társulat, földhitelintézet, takarékpénztár;*

l) értékjegyek, vagyis forgalmi papirosok nevei: *bankjegy, bankrészevény, záloglevél, kamatszelvevény;*

m) országok, országrészek, tartományok, vidékek stb. nevei: *Magyarhon, Franciaország stb. Székelyföld, Györmegye, Hajdúmegye, Jász-Nagykún-Szolnokmegye;* — továbbá helynevek: *Eszterháza, Istvántelke, Nyíregyháza, Ördögárka, Budavár, Temesvár, Földvár, Székelyhíd;* — *Terézváros, Deák-tér, Józsefútcza, Országút, Czeglédútcza;* ellenben: *Buda-Pest fővárosa, Debreczen városa, Dunakeszi faluja;* szintűgy: *pozsonyi járás, váci út, hatvani utcza stb.*

Ha melléknevekké válnak, elmarad a kötőjel (18. §. h); pl. *Szent-András: szentandrásí; Deák-tér: deákteri,* és így tovább: *szentpéteri, nagyváradí, marosvásárhelyi, törökszentmiklósi.* De a nem-valódi összetételek megtartják; pl. *salgó-tarjáni, abrudbányaverespataki, temesvár-orsovai (vasút) stb.;*

n) a nyomosító a nyomosítóval; pl. *lángész, búbanat, búbáj, hírnév, rendszer, erőhatalom;*

o) hivatal, tisztviselést jelentő nevek: *miniszter-elnök, belügy-miniszter, állam-titkár; tábornagy, őrnagy, hadnagy, háznagy, házmester, várnagy, násznagy, nászapa, nászanya.*

2. Főnév, vagy melléknév melléknévvel; pl. *méregdrága, aranysárga, rózsapiros, tetterős, szellemdús; örömteljes;* — *lágymeleg, dúsgazdag, sötétzöld, barnapiros, barnarőt.*

3. Név más főnévvel; pl. *önkénty, önszeretet, önhittség, öngyilkosság, magatartás, magaviselet.*

4. Eszköz-jelentő részesülő főnévvel: *író toll, író pohár, evőkanál, varrótű, íróasztal, hálószoba, mosdótál, mosókönyha, főzőedény, sütőteknő, kötőfék, faragószék, mulatóhely, akasztófa; iktató-könyv, büntető-törvény.* De ha jelzőül szerepel a részesülő, különírjuk; pl. *hosszadalmasan vizsgáló bíró; igen szigorúan büntető törvény.*

5. Főnév részesülővel: *földművelő, faragó, serfőző, kerékgyártó, kőfaragó, szobafestő, utczaseprő, pénzváltó; mindentudó, jótévő, igazmondó; kárvallott, csatavesztett; rosszakaró teremtes, húshagyó kedd, borjunyúzó péntek.*

6. Igető főnévvel: *láthatár, rakpart, jármű, mértan, élesztőmag, pirogászó* (a két utóbbi székely szó).

7. Igeköti igével, igenévvel, részesülővel: *bemegy, kijön, eltávozik, megérkezik, elnéz, félrelép, visszatekint, összpontosít, — bemenetel, kijövetel, eltávozás, összekötés, szétbontás stb. — bemenő, eltávozó, eltávozott, félreismert, megvetett, összevert.*

8. Névhatározó főnévvel: *előszó, utóhang, ellenfél, utánvétel, fölülfizetés stb.*

9. Igehatározó névszóval, leginkább igenévvel: *jóllakás, rosszul-lét, hazamenés, hazajövetel, itt-létem, ott-laktomban, oda-jártomban.*

10. Név más névmással: *enmagam, tenmagad, önmaga, önnön-maga, minmagunk stb.*

11. Főnév vagy számnév *ú ü* képzőjű melléknévvel; pl. *nyúl szívű, sasorrú, népszerű, löcslábú, együgyű, egyszerű, egyoldalú, sokoldalú, egyöntetű, kétszínű, háromtagú, százlábú, elsőrendű, másodrendű.*

12. Melléknév *ú ü*-képzős melléknévvel; de csak azok, a melyek egyesülten állandó, többnyire átvitt fogalmat fejeznek ki; különben elválasztva írjuk. Amazok példái: *bőkezű, lágy szívű, nagylelkű, kishitű, szűkkeblű, szűkmarkú, nagyszerű, jóhiszemű, szabadelvű, valószínű.* — Ide tartoznak a címezések is: *Nagytekintetű, Főtiszteletű, Nagyméltóságú, Főméltóságú stb.* — A különírottak példái: *szép külsejű, hosszú kezű, görbe lábú, vörös szakállú, szerényebb módú, elvi jelentőségű, gyakorlati értékű, országos hírnevű, gonosz szándékú, mérsékelt gondolkozású.*

Mikor egynél több szó vonatkozik az *ú ü* végű melléknévre, kötőjellel kell e szokat egybefűzni; pl. *nagy és végzetes követke-*

ményü lépés; ez annyi mint: nagy lépés, melynek végzetes következménye lesz; míg ez: nagy- és végzetes következményü lépés a. m. olyan lépés, a melynek nagy és végzetes következménye lesz.

13. Névszó s- vagy i-képzős melléknévvel; pl. *vasinges, vaskalapos, selyemruhás, arany-gyapjas; fehérbabos, kékfoltos, zöldkendős, vöröstollas; tízéves, százéves; többsoros, egypárossoros; -ókori, újkori, újabbkori, egyévi, kétheti, kilenczhavi; egyes-számi, többes-számi, elsőszemélyi, harmadszemélyi (rag); egyrendbeli, többrendbeli (megintés).*

14. Főnév a né szócskával, és a nő főnévvel. A né mindig oda ragad a névszóhoz, jelesül a) tulajdon- és családnevekhez: *Nagy Miklósné, Erősné*; b) mesterséget, foglalkozást jelentő nevekhez: *szabóné, mosóné, házmesterné, kalaposné, papné*; c) címet, rangot, polgári állást jelentő nevekhez: *császárné, királyné, hercegné, báróné.*

A nő szó a hatalom-, cím-, rang- és állásjelentő nevekkel épen úgy viszonylik, mint az *asszony, leány* szók. Az *isten-asszony, király-asszony, fejedelem-asszony, herceg-asszony* hasonlatára támadtak újabban ezek: *istennő, királynő, hercegnő, grófnő, bárónő*; — a *nemes-asszony, polgár-asszony, paraszt-asszony, pap-asszony (sacerdotissa. Molnár Alb.), rab-asszony, koldús-asszony* módjára lettek ezek: *nemes-nő, polgár-nő, paraszt-nő, pap-nő, rab-nő, koldus-nő.*

A *királynő, hercegnő, grófnő* stb. címkezés forgalomba tételenek célja az volt, hogy legyen alaki különböztetés a *királyné = király neje, hercegné = herceg neje, grófné, báróné*, és a *királynő = királyi hatalommal uralkodó nő, hercegnő, grófnő* stb. között. Angolország jelenlegi uralkodója, e szerint, *királynő*, tehát nem *király neje*; *grófnő* a. m. *grófi családból való nő*, hamindjárt polgár neje is, vagy épen hajadon.

A szorosán címjelentő neveket egybe kell írni, illetőleg kötőjellel egyesíteni: *király-asszony, herceg-asszony, fejedelem-asszony, királynő, hercegnő, fejedelemnő, grófnő, bárónő*. A kizárólag társadalmi állást jelentők megállhatnak akár mint összetételek: *polgárasszony, parasztasszony, polgárnő, parasztnő, koldusnő, rabnő*, — akár mint jelző és jelzett szók: *polgár asszony (polgár leány), paraszt asszony, polgár nő, paraszt nő, koldus nő, rab nő*. Ezt: *nemesnő (nemesasszony)* összeírjuk állandóan, a ne-

mes nő = *nemes-szívű nő* jelentésétől való szabatos megkülönböztetése végett. Az *özvegy* szónak szokásos összetételei: *özvegyasszony*, *özvegyember*.

Újabban lábrakapott következő neme is az összetételnek: *írónő*, *varrónő*, *mosónő*, *szakácsnő*, *molnárnő*, *kocsmárosnő*; továbbá: *elnöknő*, *alperesnő*, *fölperesnő*, *folyamodónő* stb. Nem helyes ez azért, mert ama névszók a *nő*-nek szintoly kétségtelen jelzői, mint ezek: *magyar*, *oláh*, *német (nő)*; *fejedelmi*, *polgári*, *úri*, *fabusi*, *idegen nő*. Czímezéseknél még elfogadható az illető névszók jelentésének a *né* és *nő* utótag szerinti megkülönböztetése; mert némileg érezhető szükségét pótol. De már a följebb elsorolt kifejezéseknél nem forog fenn e szükség.

Az ilyen összetételnek ellene szól a nyelv szokás is, mely a *né* szócskának csak bizonyos korlátok közt tulajdonítja határozottan és kizárólag a *feletéség* értelmét; vagyis: *mosóné*, *szakácsné*, *varróné*, *kötőné*, *molnárné*, *csaplárosné* stb. *mesterséget*, *foglalkozást* jelentenek, semmi különös tekintettel az illető nőszemélyek férjes, vagy hajadon létére. A *nő* tehát itt csak jelzett szó lehet: *író nő* (éppúgy mint pl. *író*, *másoló*, *rajzoló leány*), *varró nő*, *uralkodó nő*, *elnöklő nő*.

Végre: *elnök*, *alperes*, *fölperes*, *folyamodó*, *fölebbező*, *óvatoló* stb., nőkre értve is egyszerű alakjokban használatosak: *Nagy Vilma elnök*. *Elnök*: *Kiss Borbála*, és így tovább: «*nevezett alperes* stb.» (nőre értve). Más az, ha így szól valaki: «*Alperes nőkkel* sem bánhatunk másképen, mint bánunk *alperes férfiakkal*». Ekkor a *nő* jelzett név. Van még *úrnő* ezelőtt *úrné*, és *delnő* a *deli nő* összevonása.

Van a *nő* szónak egypár fordított rendű, és a nemi különbséget kiemelő összetétele is: *nőkirály* (az *asszonykirály*, *asszonypápa*, közvetlenebbül pedig a *némber* = *nőember* hasonlóságára), *nőtestvér*, *nővér*, *nőrab*, *nőszemély* stb. Párhuzamos társaik: *férfitestvér* v. *fitestvér*, *fivér*, *férfi-rab*, *férfiszemély* stb. Ilyen a *gyermek-király*, *leány-társ*, *leány-pajtás*, *leány-tanítvány* is.

21. §. Az összetétel kivételes esetei.

A rendszerint egybe nem olvadó szók közül kivételképen azokat teszszük össze, a melyek együttvéve vagy műszókká, vagy

másnemű külön és állandó fogalmakká váltak. Összetételben az ilyen szók mást is jelentenek, mint a mit különválasztva fejeznek ki.

Rendszerint nem alkotnak összetételt a szók:

a) Ha az első név kétségtelen jelző; pl. *jó leány, rossz idő, sok pénz, minden ember; áradó patak, eladó búza, olvasható irás, tapasztalt férfi, elvi szempont, női munka, úrias modor; alsó malomkő, belső ok, felső réteg.* — Ezeket sem írjuk össze: *boros hordó, pálinkás üveg, vasas fürdő, ásványos víz, tejes asszony.*

Kivételes összetettek a műszófélek: *jólét* (gazdaságtani műszó), *vakablak, széptan* (mást jelent a *szép tan*), *főnév, tulajdonnév, helyesírás; kisbíró, öregbíró, nagyhét, nagypéntek, nagybőjt, kisaszszony, szépanya, újév, nemesember, földesúr.* Számnevekkel az ilyesek: *harmadfű, ötköblös, mindennap* (más ez: *minden nap új bajt hoz ránk*); *egynémely, egynéhány.* Részesülőkkel: *vetőmag, vágómarha, szántó föld, akasztófa, verőfény* stb. Az *al, fel, bel, kül* melléknevekkel: *alföld, felvidék, belföld, külföld, külviszony, alperes, fölperes.* — Egybeírjuk a jelzőt a jelzettel akkor is, ha így egyesülve melléknevet alkotnak; pl. *nagyúri (magatartás), szépasszonyi (hiúság), tudóseMBERI (alaposság).*

b) Nem egyesülnek a szók, ha az első szó viszonyragos; pl. *kertben sétáló, gőzösön utazás, tűzzel játszó, vízbe ugrás, jóra hajlandó.* Ide sorolható az ige határozatlan módja is: *tudni vágyó, kivetni való, tenni kész.*

De egybeírjuk ezeket: *atyámfia, atyádfia* stb., *magadtartása, magatoktartása, magunkviselete* stb.; *nevemnapja, születésnapja; felemás, felerésze, egyetértés, helybenhagyni (jóváhagyni), közbenjárni, mássalhangzó, célbavétel, útonálló, földönfutó, semmirekellő, borralaló, nagyralátó, körmönfont, szemenszedett* stb. — Az ige határozatlan módját is ezekben: *kötnivaló, akasztanivaló.* — Ide tartoznak ezek is: *eszeveszett, eszement, agyafúrt, ügyefogyott, inaszkadt, farkavágott, szárnyaszegett, szavatartó, szavahihető; eszemadta, izsomember, eszemiszom ember* stb.

c) Nem egyesülnek, ha az utóbbi szó harmadszemélyi birtokraggal áll, mint az előtte állónak birtoka; pl. *a ház teteje, a templom fala, Győr városa, Balaton vize* stb.

Kivételek: *megyeháza, városháza, országgyűlése, vásárfia, atyámfia, (atyádfia, atyjafia), asztalfia, urak-háza (Herrenhaus), ár-*

vák-atyja, árvák-pénztára, vakok-intézete, siketnémák-intézete. — Ide soroljuk azt az összetételelt is, melynek utótagja harmadszemélyi raggal áll egyszerű múlt részesülő helyett; pl. *porlepte, szúrágta, molyette, hófödte, ebugatta, hidegrerte, dércsípte, istenadta* (a. m. *portól lepett, szútól rágott* stb.).

Sajátságos összetételek ezek is: *nyarat-szaka, hetet-szaka, éjt-szaka (noctu)*. Más ez: *éj-szak* v. *észak* = *septemtrio, éjszakon*; más: *éjtszaka (nox), éjtszakán, éjtszakának idején*.

d) Nem egyesülnek, ha az utóbbi szó névutó; pl. *a házon belül, a városon kívül, kerted alatt, kútunk mellett, a folyón innen, erő nélkül, hatalmánál fogva* stb.

De egybekötjük a névutót is az előtte álló névvel, ha e szók együttvéve melléknevet alkotnak: *földalatti, dunántúli, tiszáninnen, házonkívüli, templomelötti* stb.

Van a rendszerint különálló szók kivételes egybekapcsolásának még több esete is. Némely névmás, számnév, számnévmás is egybeolvad hol egymással, hol másféle szóval: *egynémely, egynéhány, mindegy, mindkettő, mindhárom, mindaz, mindez, mindannyi, ugyanaz, ugyanez*; pl. *Nekem az mindegy*; ellenben: *Szerintem ez mind egy fogalom. Mindezeket figyelmökbe ajánlottam*; ellenben: *Furcsa ám mind az, a mit beszélsz, mind az, a mit cselekszel*; (itt kötőszó a *mind*). *Szembezáll ő mindannyitokkal*; ellenben: *Ez mind annyit jelent, hogy* stb. *Ugyanezt mondjuk mi is mind a ketten. Ugyanazon uton haladunk*; és: *Te ugyan ezt állítod mindvégig*; *de* stb.

Igehatározókat és kötőszókat alkotó összetételek: *egyaránt, egyúttal, egyelőre, egyáltalában, mindamellet, mindemellet, mindazáltal, mindazonáltal, azalatt, ezalatt, ezúttal, miután, minekutána, azután, ezután, annakutána, ennekutána, azonközben, ezenközben, annálfogva, ennélfogva*.

Határozók és kötőszók egybefűzése: *maholnap, máris, igenis, mintegy, mindenesetre, mindössze, egyszersmind, úgyis, úgysem, hogyan, semhogy, sehogy, sehogysem* stb.; — *minthogy (quia), mintha (ac si), hacsak (nisi), hanem, hanemha (kivéve ha), habár, hamindjárt, haszinte, úgymint, csaknem, tudniillik v. tudniillik, azaz, azaz-hogy* stb. — Különböznek is ezektől az elválasztva írottak: *igen is, mint egy, minden esetre, úgy is, úgy sem, mint hogy, mint ha, ha csak* stb.; pl. *igenis*; és: *igen is, nem is*. *Jobb ez minden-*

esetre ; és : készülj minden esetre. Hiszen úgysem ismeri ; és : Most már úgy sem adja ide (azon az áron sem). Mintha tudná, és : Jobb ha őt éri, mint ha engem ér. Hamindjárt herczeg is, mit bánom én ! és : Ha mindjárt hozzá látsz, nem késő. Holnap, azaz kedden ; és : Van még egy kifogásom, és az az, hogy stb.

Ide jegyezzük még a csonka előtagú összetételeket : szépsöndesen, nagybölcsen (e h. szépen csöndesen, nagyon bölcsen), nagyritkán, nagykésőn, nagynehezen, nagyjó uram ; régiesen : nagybizrást, nagysok esztendeig, nagykegyetlenül. — Továbbá : táviró, távirat, távcső ; visszhang, összhang, össz-állam, özszerű, öszpontosít stb. — Némely szó önállóan nem szerepel ; csak összetételben használatos ; pl. (egyen) egyenköz, egyenérték, egyenmérték, egyenruha ; fordított rendben : súlyegyen, értékegyen, mértékegyen ; (hason) hasonzó, hasonrész, hasonfele, hasonmása, hasonérték stb.

J e g y z e t. Az összetételt az élőbeszédben az előtagra eső hangsúly különbözteti meg az össze nem tett szóktól. Emezeknél a hangsúly az utóbbi szóra is esik ; pl. Pál [~]nemesember ; és : Pál [~]nemes ember. [~]Kisasszony ; és : [~]kis asszony. [~]Atyámfia, és : atyám [~]fia ? ! [~]Nem-magyar ? és : [~]nem magyar. [~]Csaknem ; és : [~]csak [~]nem ! [~]Mégjobbban ; és : [~]még [~]jóbban. stb. Így a kötőjeles összetételt is csak a hangsúly különbözteti meg a kötőjellel egybekapcsolt, de valódi összetételt nem alkotó szóktól : [~]barna-rőt [~]szakáll, [~]sárga-zöld, [~]sárga-piros ; ellenben : [~]fehér-kék ruha, [~]vörös-fehér-zöld lobogó. Az utóbbiaknál minden tagra esik némi hangsúly.

22. §. Névelő, mutató névmás.

A névelőnek *a*, — és a mutató névmásnak *a*, *e* alakjait is különírjuk : *a ház*, *a rét* ; *e fa*, *e hóban*, *a tekintetben*, *a miatt*, *e végett*, *e nélkül*. (A mutató névmás *z*-jének hasonulását lásd a 4. §. 5-ik bekezdésében).

Némelyek a *ki*, *mi*, *mely*, *hány* stb. névszók, továbbá a *hol*, *míg*, *mikor*, *midőn*, *mint*, *hogy*, *merre*, *mikorra*, *meddig* stb. határozók, illetőleg kötőszók előtt álló *a* szócskát egybeírják e szókkal így : *aki*, *ami*, *amely*, *ahány* stb. ; *ahol*, *amíg*, *amint*, *amikor*, *ameddig* stb. — Szerintök ez az *a* se nem artikulusz, se nem mutató névmás, hanem egyszerű mutató elem ; ugyanaz, mely az *avagy*,

ahol *a!* ama szóban szerepel. Az egybeírásnak a másnemű két *a*-tól való megkülönböztetés a célja.

Mellőzve a szóban forgó *a* misége taglalását, az eddig is általánosan dívó különírás fentartását javasoljuk: *a ki, a mi, a mely, a hány, a hol, a mikor, a mennyire* stb. Az egybeírás elfogadása esetében a nyelvtannal különösen nem foglalkozó nagy közönség alig tudna eligazodni benne, ha meggondoljuk, hogy a magyar *a* igen gyakran fordul elő; még pedig hol mint névelő, hol mint mutató névmás, hol végre állítólag mint mutató elem. Mind a három *a*-nak különírása elejét veszi a különben vajmi könnyen támadható zavarnak; pl. *a szerint, a mint a felek* megalkusznak. Itt az első *a* mutató névmás; a második *a* a vitás mutató elem; a harmadik *a* névelő.

23. §. A számoknak betűkkel írása.

A mit e részben javaslunk, azt váltókra, kötelezvényekre s általában a számvitel körébe eső iratokra nem kívánjuk értetni. Ott a leghosszabb számneveket is egybe szokták írni.

A másféle iratokban előforduló számoknak betűkkel írására nézve ezeket javasoljuk:

Csak a hosszúra nyúló számot kell részekre bontva írni. A rövid számcsoportban együtt maradnak nemcsak a tízeseknek különben is válthatatlan részei (*tizenegy*től *kilenczvenkilenczig*), hanem a magasabb fokú számok tagjai is egybeírhatók, tekintet nélkül az egybegyülő számnevek mennyiségére. E szerint:

1. A *tízeseket* állandóan egybekötjük: *tizenegy, tizenhárom, huszonöt, negyvennyolcz, hetvenhét, kilenczvenkilencz.*

2. Sokszorozó számcsoportban a *százaz, ezres, milliós* rendszert egybeolvad sokszorozóiival; és viszont összeadó számcsoportban a *százaz, ezres, milliós* számokkal összeadott alsóbb fokú számok együttmaradnak amazokkal; például:

Sházázatok; sokszorozólag: *kétszáz, ötszáz, kilenczszáz*; — összeadólag: *százegy, százkilencz, száztizenhárom, százötvenhat, száznyolczvankettő.*

Ezresek; sokszorozólag: *kétezer, tízezer, harminczhatezer, százezer, százegyezer (101,000), háromszázezer, kilenczszázezer, hatszázöttezer*; összeadólag: *ezeregy, ezertíz, ezerötven, ezerharminczöt, ezerszáznyolczvan, ezerkétszázegy.*

Milliók: *egymillió, húszmillió, ötvenmilliom, száztízmilliom, ezermilliom*; — *kétmillióegy, százmilliomöt* stb. (de így is: *kétmillió egy, százmilliom öt* stb.)

3. A hosszúra nyúló számot részekre osztva írjuk le, külön-külön számtani egységeket képező nagyobb tagjai szerint, jelesül:

a) Sokszorozó számcsoporthban a sokszorozott szám válik el sokszorozójától; összeadó számcsoporthban pedig az alsóbb fokúak a magasabb fokúaktól; pl.

Sokszorozólag: *háromszáztíz-ezer (310,000)*; nem így: *háromszáz tízezer*; — *száztizennégy ezer*; nem így; *száz tizennégyezer*; — *hétszázötven millió*; nem így: *hétszáz tízmillió*; — *hatszázötven millió*; nem így: *hatszáz ötvenmillió* stb. (Az ezeknél rövidebb csoportok részekre osztását sem tartjuk hibának; pl. *kétszázhat ezer; háromszáz milliom* stb.)

Összeadólag: *kétszáz tizenkettő*; (200 + 12); *háromszáz negyvenhárom*; *hatezer kilencvenhat* (6,096 = 6000 + 96); *kilenczezer nyolczszázhárom*; *háromezer hétszáz hatvankilenc*; *tízmilliom hatszázhatvanhárom*.

b) Minél hosszabb az összes csoport, annál több számot vonunk egy nagyobb tagba össze: *kétszázzezer száztizenöt*; *háromtagú szám: ötszázmillió kétszázegyezer hatszáznyolcz* (500,201,608).

c) Az összeadó szám, tagjai nagyságához képest, több vagy kevesebb részre osztható: *kétezer ötszáz hatvannégy*; *ezeröttszáz negyvenkettő*. A folyó évet vagy így írjuk: *ezer nyolczszáz hetvenhét*, vagy — a 19-ik századot külön egységül tekintve — így: *ezernyolczszáz hetvenhét*.

A rövidebb felső számokkal egybeolvadnak nemesak az *egyesek*, hanem a *tízesek* is: *százharminczegy, ezertizenöt, hétszázhuszonhat*; — a hosszú csoportoktól különválnak: *kilenczezer negyvennyolcz*; *ötvenezer huszonhárom*.

A *millióstól*, mint fennebb jeleztük, az egyszerű számok is különválaszthatók: *kétmillió egy, tízmilliom nyolcz* stb.

4. Az elkülönített tagokat kötőjellel is egyesíthetjük: *ötszázzezer-kétszázötven*; *ezernyolczszáz-hatvanhét*; *hatezer-négyszáz-tizenkettő*.

Magyar számcsoporthokban a képző, vagy a rag csak az utolsó számnévhez járúl: *tizenegyszer, huszonhattól, kilencszázhoz, százezredik* stb. Ha a részekre bontott számnév képzőt vagy ragot

vesz föl, kötőjelet teszünk részei közé : *A háromszáz-negyvenhatodik szám nyert most. Ezernyolczszáz-hetvenhétben vagyunk. Háromezer-százhuszonhatan voltak ők. Kilencszáz-kilenczenkilencszer ismételjem ? Ezeket nem írhatjuk így : a háromszáz negyvenhatodik ; ezer nyolczszáz hetvenhétben stb.*

24. §. A szórészek elválasztása a sor végén.

A szót a sor végén nem az elemzés, hanem a tagolás szerint választjuk el ; tehát nem így : *sok-ad-al-om, óv-a-kod-ás-om-at*, hanem így : *so-ka-da-lom, ó-va-ko-dá-so-mat*.

Különösen :

1. Ha két önhangzó között csak egy mássalhangzó áll, ezt mindig átviszszük a következő sorba : *ha-lom, fű-rész, jó-gász, há-bo-rú-ság*.

2. Ha egynél több mássalhangzó áll két önhangzó között, csak az utóbbit viszszük át : *ál-dás, kert-nek, part-ra, mor-zsol, nyolcz-tól ; rop-pant, töb-bek, tol-lat, hal-lani ; hang-hasonulással : több-bé, kevésb-bé, kevesebb-bel, mell-lel, toll-lal, váll-lá* (az utóbbiakra nézve 5. §. 9. l.).

A kétjegyű mássalhangzót a különben jogosult rövidítések esetében is ki kell egészíteni az elválasztásnál : *össze, vissza : özsze, visz-sza ; és így tovább : köny-nyű, meny-nyei, galy-lyas, petytyek stb.* Hang-hasonulásnál ezeket : *gallylyal, mennyenyé (coelum), petytyel, rosszszá* így választjuk el : *gally-lyal, menny-nyé, pettytyel, rossz-szá* (12. §.).

3. Minden hangzó külön szótagot képez : *fi-a-i, mi-e-ink, ti-e-i-tek* stb. Mindamellett is jó lesz az elválasztásnál a szók rythmusára figyelni ; például helyesebb ez : *fia-im, mie-ink, tiei-tek*, mint ez : *fi-aim, mi-eink, tie-itek*, v. *ti-eitek*. — Az *ai, ái, ói, ői, úi, üi* szótag-párok, nem lévén diphtongusok, megszakaszthatók ; pl. *pa-izsa, fá-it, eké-iket, hattyú-inak, követő-ivel ; vagy : pai-za, fáit, ekéi-ket, hattyúi-nak, követői-vel*.

4. Az összetélt tagjai szerint választjuk el : *el-áraszt, meg-inti, kard-él, toll-harcz, esküdt-szék, föld-alatti, atyánk-fia*.

25. §. Nagy kezdőbetű.

Nagy kezdőbetűvel írjuk a szót:

1. a beszéd elején; t. i. így nyitjuk meg a címet, fejezetet, szakaszt stb.; versekben a vers-sort;

2. pont után;

3. kettős pont után, mikor idézet követi; pl. *Végszava ez volt: «Emlékezzél meg gyermekeimről!»* — De a saját előadásunkba szőtt idézetnél nincs szükség nagy kezdőbetűre; pl. *A közmondás szerint: nem mind arany, a mi fénylik.*

4. Nagy kezdővel írjuk a személyi tulajdonneveket: *Kovács Pál*; előnévvel: *Baróti Szabó Dávid. Széki gróf Teleki József*; — *Pallas, Jupiter, Minerva* stb. — Ide számítjuk ezeket is: *Isten, Szentlélek; Istenség, Főök, Mindenható, Örökkévaló, Megváltó, Idvezítő*; — a személyesítéseket is: *Szerelem, Halál, Végtet, Enyészet, Hadúr*;

5. a tárgyi tulajdonneveket: *Észak-Amerika, Magyarország, Erdély, Nagy-Kúnság, Csallóköz, Maros-Vásárhely, Duna, Tisza, Balaton, London, Buda-Pest, Lipótváros, Józseftér, Czukorutca*; — az intézetek neveit, ha címnevekül használjuk: *Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Akadémia, Nemzeti Színház*; különben kis betűvel írjuk; pl. *Hol találni a miénkhez hasonló muzeumot, akadémiát, nemzeti színházat?* — szintűgy a könyvek címeit, cikksza-vaít: *Régi Magyar Nyelvmélekek; Verbőczy István Hármaskönyve; Nagy-Szótár* stb.; *I. Rész; II. Cím* stb.

Ha melléknevekké válnak, kis betűvel írjuk: *megváltói szerep, minervai ész; keletindiai, magyarországi, erdélyi, törökszentmiklósi, tháuróczszenzmártoni; budapesti, józseféri, szentgyörgytéri házak; hármaskönyvbéli címek, nagyszótári cikkek; jáász-nagykún-szolnokmegyei közgyűlés; temesvár-lugos-orsovai vaspálya.* De a családnevek, és általában a kitűnő, a történeti személynevek melléknévi minőségben is megtartják nagy kezdőjüket; pl. *Laudon-utczai, Orczy-kerti, Mátyás-kori, Szent-László-korabeli; Demosthenes-fajta szónok, Deák-Ferencztéri házam, Deákpárti értekezlet, Molnár-féle per, Kiss-Jakab-féle hagyaték*; — a keresztnevek is ezekben: *Péter-féle tréfa, Jancsi-fajta okoskodás, István-végrendeletbeli intézkedések.*

6. Nagy kezdővel írjuk a megszólító címneveket: *Nagy-méltóságú Minister Úr, Kegyelmes Uram! Nagyságos Asszony!*

Tisztelt Képviselőház! Szeretett Bátyám! Tisztelt Barátom! —; a szöveg folyamában is: *ha Nagyságod* stb. — *minthogy Ön, Tisztelt Barátom* stb. — *a midőn Te, nagy hazafi* stb.; — a társadalmi állást jelentő czímet, és a hozzácsatolt tiszteletnevet közvetlen megszólítás avagy czímezés nélkül is: *N. N. Főispán úr Ő Méltóságának Györött. Azt mondta Ő Naggsága, hogy* stb.

De a megszólítás és tiszteletezím nélkül egyszerűen érintett rangot és hivatalt kis kezdővel írjuk: *a pápa, császár, királyné, herceg, grófné, tábornagy, alispán, törvényszéki elnök úr* stb.

